

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ НАДАННЯ ДОПОМОГИ ГРОМАДЯНАМ ПРИ ЗВЕРНЕННІ ЗА СУДОВИМ ЗАХИСТОМ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУДУ

Березюк Д.О.,
*аспірант кафедри адміністративно-правових дисциплін,
Львівський державний університет внутрішніх справ*

Березюк Д.О. Організаційні форми надання допомоги громадянам при зверненні за судовим захистом в умовах інформатизації діяльності суду.

У статті розглянуто організаційні форми надання допомоги громадянам при зверненні за судовим захистом в умовах інформатизації діяльності суду. Важливість розгляду цифрових платформ як структури судової системи, зумовлює потребу в теоретичному обґрунтуванні її інформаційних характеристик як необхідних гарантій єдності судової системи при віддаленій реалізації зацікавленими особами організаційних і процесуальних прав, що зумовлює актуальність статті. Об'єктом дослідження є правовідносини, пов'язані з організацією діяльності суду в умовах інформатизації. Предметом дослідження є організаційні форми надання допомоги громадянам при зверненні за судовим захистом в умовах інформатизації діяльності суду. Методологічну основу склали діалектичний метод, загальні та приватні наукові методи пізнання. Ознаками інформаційної моделі організації діяльності суду є: побудова судової системи на підставі інформаційної платформи, що передбачає поряд із сукупністю встановлених законом судових установ наявність цифрових платформ, які об'єднують учасників судочинства в цифровому просторі; включення форм примирення до структури діяльності суду, що розширює завдання суду, націлюючи на багаторівневість врегулювання спорів, у тому числі за допомогою онлайн-примирення на основі застосування цифрових технологій. Обґрунтовано розширення уявлення про діяльність суду за рахунок включення примирення до складу діяльності судів, що полягає в здійсненні процедур примирення, включаючи онлайн-примирення, в приміщенні суду або за участю суду, або за допомогою цифрових платформ. Аргументовані організаційні форми доступу громадян до посередницьких процедур і процедур примирення у приміщенні суду, а також інтеграція сервісів медіа та інших структур, які здійснюють примирення, з цифровою платформою. Гарантіями є організаційні форми надання допомоги фізичним особам, які звертаються за судовим захистом, серед яких: створення мережі державних установ, що надають можливості дистанційного звернення до суду; інноваційні моделі приймальні судів як служби допомоги громадянам, що розширюють завдання апаратів судів у частині прийому громадян та надання консультативно-технічної допомоги.

Ключові слова: доступ до суду, судовий захист, інноваційна приймальня, правнича допомога, цифрова нерівність, центр надання адміністративних послуг.

Berezuk D.O. Organizational forms of providing assistance to citizens when seeking judicial protection in the context of court informatization.

The article discusses organizational forms of providing assistance to citizens when seeking judicial protection in the context of court informatization. The importance of considering digital platforms as a structure of the judicial system necessitates a theoretical justification of its informational characteristics as necessary guarantees of the unity of the judicial system in the remote exercise of organizational and procedural rights by interested parties, which determines the relevance of the article. The object of the study is the legal relations related to the organization of court activities in the context of informatization. The subject of the study is the principles and norms of law that regulate the legal relations related to the organization of court activities. The methodological basis consists of the dialectical method, general and specific scientific methods of cognition. The features of the information model of court organization are: the construction of the judicial system on the basis of an information platform, which, along with the

set of judicial institutions established by law, provides for the existence of digital platforms that unite participants in judicial proceedings in the digital space; the inclusion of forms of conciliation in the structure of court activities, which expands the tasks of the court, aiming at a multi-level settlement of disputes, including through online conciliation based on the use of digital technologies. The expansion of the concept of court activity by including conciliation in the activities of courts, which consists in carrying out conciliation procedures, including online conciliation, in the courtroom or with the participation of the court, or with the help of digital platforms, is justified. The organizational forms of citizens' access to mediation and conciliation procedures in court premises are justified, as well as the integration of media services and other structures that carry out conciliation with the digital platform. Guarantees include organizational forms of assistance to individuals seeking judicial protection, including: the creation of a network of state institutions that provide opportunities for remote access to the court; innovative models of court reception as a service to citizens, expanding the tasks of court staff in terms of receiving citizens and providing advisory and technical assistance.

Key words: access to court, judicial protection, innovative reception, legal aid, digital inequality, administrative service center.

Постановка проблеми. Модель державного управління в умовах цифрової реальності визначається такою характеристикою як якість управління з урахуванням реальних потреб громадян, що означає відкритість, прозорість, довіру населення до органів влади. Дані концепти стають одним з критеріїв ефективності державного управління. Відповідно до Цілей сталого розвитку України, створення умов для економічного зростання, підвищення добробуту громадян, взаємної довіри держави та суспільства визнано конституційно охоронюваною цінністю.

Мета дослідження – вивчення організаційної форми надання допомоги громадянам при зверненні за судовим захистом в умовах інформатизації діяльності суду.

Стан опрацювання проблематики. Новітні форми організації діяльності судів розглядали: О.О. Берназюк, О.В. Бринцев, М.О. Гетманцев, Н.Ю. Голубєва, К.Б. Дрогозюк, С.С. Єсімов, М.В. Ковалів, О.В. Кібенко, Т.В. Степанова, С.А. Чванкін, І.М. Шопіна, О.Г. Ярема і інші. Інтеграція України до ЄС висуває вимоги до якості та ефективності функціонування органів судової влади, що потребує проведення теоретико-правових досліджень.

Виклад основного матеріалу. Тенденції, пов'язані із забезпеченням судовими органами соціальної злагоди, визначають необхідність створення нових моделей взаємодії судів і суспільства. У ряді європейських правових систем система правового захисту розвивається в напрямі врахування інтересів фізичних осіб і задоволення громадян, які беруть участь у судовому процесі. Реформування судів пов'язується з необхідністю задоволення потреб громадян в умовах цифрової реальності, з підтриманням суспільної довіри до судової влади і з підвищенням гарантій доступу до суду.

Інформаційна модель організації діяльності суду є додатковим фактором, що значно загострює потребу у створенні нових моделей взаємодії судів і суспільства та необхідність забезпечення гарантій права на доступ до суду.

Держава, впроваджуючи нові цифрові інформаційні рішення в діяльність судів, не повинна залишати громадян, яким необхідно отримати цифровий доступ до суду, без можливості отримання консультацій і роз'яснень в принципово новому аспекті діяльності суду. В умовах інформатизації судової системи судова влада повинна відігравати провідну роль в інформуванні потенційних і діючих учасників судових розглядів, спрямовуючи відповідну діяльність інших правозахисних і правоохоронних структур [1, с. 392].

Введення універсальних і єдиних для всіх учасників судочинства правил, підтримуваних цифровою платформою, може створити перешкоди в доступі до суду для тих осіб, які не мають доступу до цифрових технологій і не володіють необхідними навичками роботи з цифровою платформою [2, с. 38].

Впровадження цифрових інновацій слід здійснювати з урахуванням комплексу соціально-економічних факторів, у тому числі показників розшарування населення та матеріально-побутових умов окремих його груп.

У європейській доктрині необхідність створення альтернативного доступу до суду крім цифрового, характеризується поняттям «багатоканальний доступ до правосуддя». У цьому сенсі цифровий доступ до суду як єдино можливий слід визнати перешкодою в реалізації права на судовий

захист для окремих категорій громадян. Доступ до суду з використанням цифрових технологій не повинен мати безальтернативний характер. За таких обставин рівень доступності правосуддя в умовах інформатизації визначається не тільки широким спектром засобів доступу до суду, а й збалансованістю фізичних і цифрових форм.

Поряд з цим опосередкований характер взаємовідносин громадян із судом через центр надання адміністративних послуг може ототожнювати доступ до суду з технологією, створюючи передумови для знеособлення окремих сфер діяльності суду [3, с. 354].

Нівелювання відповідних ризиків у процесі побудови інформаційної моделі діяльності суду та забезпечення гарантованого цифрового доступу до суду можливе через створення нових форм організації судів, орієнтованих на надання допомоги громадянам при зверненні за судовим захистом, і пояснення механізму та особливостей використовуваних цифрових інновацій.

Створення бажаних форм пов'язане з перетвореннями статусних і інституційних аспектів діяльності суду. Аргументуємо організаційні форми надання допомоги фізичним особам, які звертаються до суду, що розглядаються як способи усунення ризиків цифровізації процедур доступу до суду.

Створення мережі державних установ дистанційного звернення до суду.

Проведення судового розгляду в онлайн-форматі вимагає віддаленої ідентифікації особи учасників. Засобами підтвердження особи учасника процесу є кваліфікований електронний підпис, який не набув поширеного використання серед громадян. Недержавна цифрова платформа HUGO.legal, що діє в Польщі та країнах Балтії, надає можливість надання юридичної допомоги з використанням технологій штучного інтелекту. Правилами платформи передбачено надання юридичної допомоги безкоштовно для окремих категорій громадян за допомогою електронних комунікацій або особистого звернення.

У Центрах надання адміністративних послуг (далі – ЦНАП) громадянам може бути надана допомога в складанні документів і в забезпеченні дистанційних комунікацій з судом. Для цього дані організації оснащені необхідними пристроями та технічними засобами. Це дозволить направити процесуальний документ в суд і отримати судовий акт.

Режим роботи ЦНАП дозволяє забезпечити дистанційне проведення судових засідань протягом робочого дня між найбільш територіально віддаленими абонентами в масштабі країни. Цільове призначення центрів надання адміністративних послуг полягає у створенні каналу взаємодії, до якого включені фізичні особи всі органи та рівні влади.

На даний час цільове призначення даних центрів доповнюється наданням державної допомоги, в тому числі безкоштовної правничої допомоги, громадянам, для яких електронні комунікації з судом є утрудненими. Одним з етапів створення форм надання допомоги громадянам при зверненні за судовим захистом є розширення числа учасників угод з ЦНАП за рахунок судів та органів Державної судової адміністрації України. Фахівці центрів надання адміністративних послуг за змістом Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» можуть бути віднесені до числа учасників державної системи безоплатної правової допомоги [4].

Нові моделі організації приймальні судів.

Сфера компетенції інноваційної приймальні суду розширюється за рахунок включення завдань усунення цифрової нерівності та зниження ризиків знеособлення судових процедур шляхом надання консультативно-технічної допомоги фізичним особам. Характерними рисами нової моделі організації приймальні судів є створення зручності та комфорту для громадян у взаємодії з судами, уважне ставлення працівників апарату суду до потреб і запитів громадян.

У результаті впровадження цифрової платформи об'єктивно виникне проблема, пов'язана з тим, що віртуальне судове засідання може змінити сприйняття судової влади та знецінити відповідне сприйняття судового розгляду. Нездатність фізично відчувати хід судового розгляду може вплинути на розуміння учасником певних моментів, створить ризик відсторонення від слухання.

Нова модель організації приймальних судів є проявом активної комунікативної політики, спрямованої на усунення дефіциту у громадян інформації щодо змін, що проводяться в устрої та алгоритмах функціонування судової влади. У міжнародно-правових документах зазначається, що стосовно громадян показником ефективності використання судами інформаційних технологій виступають такі фактори: достатня кількість громадян поінформована про наявність нових інструментів; створено впевненість громадськості в перевагах використання інформаційних технологій; зміни в правосвідомості суспільства в питанні взаємовідносин із судом за допомогою інформаційних технологій [5].

Пошук способів усунення ризиків цифровізації процедур доступу до суду повинен ґрунтуватися на тій обставині, що інформаційні технології не підлягають застосуванню в тих сферах і конкретних умовах, де присутність людини є найбільш доцільною. Нова модель організації приймальні судів передбачає формування принципово інших стандартів у побудові відносин працівників апарату суду з особами, які звертаються до суду.

Важливим є комплексна зміна підходів до організаційної структури суду, приміщень, до компетенцій судового персоналу, до порядку роботи зі зверненнями громадян і правил перебування в суді.

Організаційні форми діяльності інноваційної приймальні суду передбачають надання консультативно-технічної допомоги громадянам, можливість останніх отримати необхідну інформацію зручним способом. Консультативно-технічна допомога громадянам працівників апарату суду не повинна порушувати принципи судочинства – рівноправність сторін, змагальність і незалежність суду.

Даний вид допомоги не передбачає надання роз'яснень з питань, що стосуються вирішення спорів, оцінки доказів, їх повноти. Консультативно-технічна допомога громадянам, виходячи з її найменування, може бути розглянута як направлена у два напрями.

З точки зору консультування головним є розширення обсягу наданої інформації про способи та порядок комунікацій із судом і головним чином про цифровий доступ до суду за допомогою цифрової платформи. При здійсненні прийому громадян є можливість ознайомлення зацікавлених осіб з пам'ятками, навчальними та методичними матеріалами, які дозволять у доступній формі довести до громадян необхідну інформацію про порядок і переваги електронної взаємодії з судом.

Аналогічна інформація підлягає розміщенню на сайті суду. Особи, у яких виникли труднощі в електронній взаємодії з судом, повинні оперативно отримувати необхідну та вичерпну інформацію за допомогою звернення через «гарячу лінію» або електронну пошту суду. Технічна допомога передбачає надання необхідних пристроїв, у тому числі з виходом в Інтернет.

Коректне заповнення заявником форми електронного звернення одночасно призводить до втрати необхідності подальшої перевірки даного звернення персоналом суду. Надання консультативно-технічної допомоги та іншої допомоги при зверненні за судовим захистом не передбачено законодавцем як одна з функцій апарату місцевого загального та апеляційного суду.

Доцільним і можливим є закріплення у Законі України «Про судоустрій і статус суддів» функції апарату суду надання громадянам консультативно-технічної допомоги при реалізації прав на дистанційний доступ до суду [6]. Розкрити характерні риси такої функції апарату суду як надання громадянам консультативно-технічної допомоги при реалізації прав на дистанційний доступ до суду, регламентувати порядок виконання покликані підзаконні акти: Типове положення про апарат суду; порядок організації і проведення громадян [7]. Зазначені документи повинні визначити зміст консультативно-технічної допомоги громадянам, вимоги до порядку надання, в тому числі особливості виконання процедур в електронній формі.

Нова модель організації приймальні судів повинна базуватися на високотехнологічній основі. Створення інноваційних приймальних судів передбачає виникнення нових вимог до приміщень, матеріально-технічної бази, організаційно-штатної структури суду, забезпечення інформаційної безпеки, що в умовах воєнного стану є актуально [8; 9].

Це вимагатиме застосування нових форм і засобів взаємодії з громадянами, які раніше не застосовувалися в судовій сфері, і відповідно спричинить інші вимоги до компетенцій судового персоналу.

Інфраструктура суду повинна бути орієнтована на громадянина, на доступність взаємодій з судовою інформацією, роблячи цю інформацію більш конкретною. Це принесе позитивні соціальні результати, оскільки створить додаткові точки дотику у взаємодії суспільства з судовою владою.

У зарубіжній літературі з судового адміністрування ступінь задоволеності учасників судових розглядів пов'язується не тільки з наданням необхідної судової інформації, але з зручним розташуванням приміщень всередині будівлі суду, наявністю засобів підтримки свідків [10, с. 5].

Концентрація в зоні загального доступу у суді інформаційного центру, канцелярії, зали очікування, зони самообслуговування з пристроями, підключеними до мережі Інтернет, дозволяє відвідувачам суду отримати необхідну інформацію.

У міжнародно-правових рекомендаціях наголошується на важливості розвитку технологій, за допомогою яких особи, які мають намір звернутися до суду, можуть отримувати для цього необ-

хідні відомості. Доступ до таких відомостей повинен бути можливий у самій будівлі суду [11]. У зв'язку з цим, актуалізується розширення обсягу інформації, яку можна отримати в суді за допомогою інформаційних терміналів та інших цифрових пристроїв. Досвід впровадження таких пристроїв є у Франції. Наявні в державних установах технічні засоби дозволяють запитувати і передавати судові документи, отримувати інформацію про хід судових процесів.

Створення комфортного та високотехнологічного середовища судових приміщень передбачає розширення можливостей для самостійного обслуговування відвідувачів суду.

У частині створення умов для реалізації потенціалу процедур примирення на моніторах, встановлених у суді, могла б транслюватися інформація про діяльність суду, про переваги мирного врегулювання спорів та про характер і способи здійснення примирних процедур.

Поширенню інформації про діяльність судів в умовах цифровізації сприяє комплекс електронних сервісів, що задовольняють вимоги різних користувачів. Однак такі обставини, як складність і тривалість пошуку необхідної інформації, технічні проблеми, в тому числі відсутність необхідної мережевої послуги, виявлені в ході моніторингу проблем отримання послуг в цифровій формі.

Розширення спектру електронних сервісів, інтегрованих в єдину мережу, підвищує гарантії доступу громадян до правосуддя, отримання та обробки різної судової інформації, фактично обумовлює появу нових форм комунікацій між судами та громадянським суспільством. Особи, які звертаються до суду, мають різні потреби. Для цього електронні сервіси повинні мати гнучкість, що дозволяє задовольняти більшість вимог різних груп користувачів.

Створення електронних сервісів високотехнологічного суду повинно супроводжуватися орієнтацією на різні соціальні групи користувачів сайтів і передбачати різні способи підтримки найбільш вразливих верств населення. Одним із затребуваних інструментів є обробка скарг і заяв на діяльність судів, що надійшли на «гарячу лінію».

Подальший розвиток сайту суду пов'язаний з наповненням електронними сервісами та іншими технологічними рішеннями. Це пов'язано з тим, що в нових умовах впровадження цифрових платформ сайт суду набуває характеру елемента приймальні високотехнологічного суду [12].

В умовах обмеження, в наслідок воєнного стану, фізичного перебування фізичних осіб у будівлі суду Інтернет-сайт слід розглядати як візуальне сприйняття органу судової влади в цифровому середовищі. Сучасна модель сайту суду покликана створити інформаційне середовище, що створює гарантії для забезпечення правового захисту в умовах інформатизації правосуддя. Це вимагає, щоб дизайн сайту суду був інформативним з урахуванням потреб різних груп користувачів. Чим більше ці обставини забезпечать сприятливий досвід цифрової взаємодії, тим більше фізичних осіб будуть розуміти процеси цифровізації судової системи, що зміцнить довіру до судової влади.

В окремих державах Європейського Союзу сайти судів наповнюються так, що дозволяють громадянам підготуватися до участі в судовому процесі. Ознайомитися з ходом і порядком судового розгляду дозволяє звернення до відео презентацій, представлених у доступній формі. Вибравши категорію справи, відвідувачі можуть переміщатися у віртуальній залі, стежити за ходом віртуального слухання, отримувати інформацію про осіб, які беруть участь у справі, про права, обов'язки та відповідальність.

Застосування розглянутих організаційних форм залежить від комплексу соціально-демографічних факторів, специфіки конкретного суду, його рівня, компетенції та розміру. Застосування організаційних форм надання допомоги громадянам при зверненні за судовим захистом в умовах інформаційної моделі діяльності суду вимагає поетапної реалізації та безперервного аналізу досягнутих результатів. Подібний аналіз дозволяє здійснювати моніторинг соціально-демографічної ситуації, виявляючи ті верстви суспільства, для яких найбільш затребуване застосування певних форм допомоги при зверненні за судовим захистом.

Висновки. Використання цифрової платформи змінює порядок здійснення організаційних і процесуальних дій учасниками судочинства, запроваджує універсальні та єдині для всіх учасників судочинства правила, які підтримуються цифровою платформою як сукупністю технологій, що вимагає гарантій усунення цифрової нерівності у сфері судового захисту. В якості гарантій виступають організаційні форми надання допомоги громадянам, які звертаються за судовим захистом, серед яких: створення мережі державних установ, що надають можливості дистанційного звернення до суду; інноваційні моделі приймальні судів як служби допомоги громадянам, що

розширюють завдання апаратів судів в частині прийому громадян та надання їм консультативно-технічної допомоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ковалів М.В., Єсімов С.С., Ярема О.Г. Інформаційне право України: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2022. 416 с.
2. Ковалів М.В., Сидор М.Я. Реалізація адміністративного судочинства на основі цифрової платформи. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2024. № 2. С. 36–41.
3. Єсімов С.С. Цифрові платформи у контексті надання публічних послуг. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 4. С. 352–357.
4. Про безоплатну правничу допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3460-17>.
5. Guidelines on how to drive change towards Cyberjustice. Strasbourg, 7 December 2016. URL: <http://rm.coe.int/16807482de>.
6. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1402-19>.
7. Про затвердження Типового положення про апарат суду: Наказ Державної судової адміністрації України від 08.02.2019 р. № 131. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0131750-19#Text>.
8. Yesimov S., Borovikova V. Methodological foundations of information security research. *Social & Legal Studios*. 2023. Vol. 6. № 1. С. 49–55.
9. Melnychenko B., Tsebenko S., Khomyshyn I., Sirant M., Yesimov S. Organizational and legal principles of information security of enterprises in the conditions of martial law in Ukraine. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, 2024, № 1. С. 167–174.
10. Blackman D. Rowden E. Wallace A. Reconceptualizing security strategies for courts: developing a typology for safer court environments. *International Journal For Court Administration*. 2013. Vol. 5. № 2. Р. 3–9. URL. <https://iacajournal.org/articles/10.18352/ijca.13>
11. Рекомендації № R(81)7 від 14.05.1981 Рекомендація R (81) 7 Комітету міністрів державам-членам стосовно шляхів полегшення доступу до правосуддя. https://zakononline.com.ua/documents/show/159525___159525.
12. Про організаційне забезпечення функціонування веб-порталу «Судова влада України»: Наказ Державної судової адміністрації України від 17.02.2014 р. № 30. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0030750-14#Text>.